

คำนำ

เอกสารวิชา **กายในกายวิทยาและรูปปรมัตถ์** นี้ มีเนื้อหาของโครงสร้าง ๒ เรื่องใหญ่ด้วยกันคือ ๑. เรื่อง กายในกายวิทยา ๒. เรื่องรูปปรมัตถ์ เรื่องกายในกายวิทยาและรูปปรมัตถ์ มุ่งให้นักศึกษามีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของกายในกายซึ่งมีชั้น ๆ กันอยู่ภายในตัวคนเรา และรูปปรมัตถ์ซึ่งเป็นส่วนประกอบของกายในกายบางประเภทที่คนพากันยึดมั่นว่าเป็นตัวตน ซึ่งต้องละ เพื่อเป็นแนวทางในการเจริญสมถวิปัสสนาอย่างถูกต้องและครบถ้วนทุกกาย โดยไม่มีส่วนเหลือ

วิชา กายในกายวิทยา นี้ ได้นำมาจากคำสอนของพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) ผู้ค้นพบวิชชาธรรมกาย ซึ่งคณะผู้จัดทำเห็นว่าง่ายต่อการนำไปปฏิบัติของนักศึกษา ส่วนรูปปรมัตถ์ได้ใช้หนังสืออภิธรรมมัตถสังคหะมาเป็นเค้าโครงของเนื้อหา ส่วนรายละเอียดเพิ่มเติม ได้นำมาจากพระไตรปิฎกบ้าง อรรถกถาบ้าง ตลอดจนตำราของท่านอาจารย์ยุคใหม่หลายท่านที่อธิบายขยายความให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น จึงทำให้วิชานี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การจัดทำเอกสารประจำวิชานี้ แม้จะมีการตรวจทานและตรวจแก้ไขปรับปรุงเนื้อหาหลายครั้ง แต่ก็อาจจะมีสิ่งที่ยังไม่สมบูรณ์ จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หากท่านผู้รู้ท่านใดได้พบข้อผิดพลาดด้านใดก็ตาม ขอให้โปรดให้ข้อเสนอแนะ เพื่อเป็นข้อมูลให้การปรับปรุงพัฒนาเนื้อหาให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป และคณะผู้จัดทำต้องขอขอบพระคุณและอนุโมทนาบุญกับท่านเจ้าของตำราหรือบทความตามที่ระบุไว้ในบรรณานุกรมท้ายเล่มหรือมิได้ระบุก็ตาม ที่คณะผู้จัดทำได้อ่านตำราหรือบทความของท่านนำมาประมวลเป็นความรู้ไว้ในเอกสารชุดนี้ด้วย

คณะผู้จัดทำหลักสูตรอภิธรรมศึกษา

สำนักเรียนพระอภิธรรม วัดพระธรรมกาย

พฤษภาคม ๒๕๖๓

วิธีการศึกษา

๑. การเตรียมตัวเพื่อการศึกษาด้วยตนเอง

ในการศึกษาแต่ละบทหรือหัวข้อเรื่อง ของทุกชั้นเรียน นักศึกษาควรปฏิบัติดังนี้

ก.) ควรศึกษาบทเรียนอย่างต่อเนื่อง สม่ำเสมอ โดยอาจใช้เวลาเพื่อการเรียนรู้อันละ ๑ ชั่วโมง และควรศึกษาให้จบแต่ละหัวข้อภายใน ๑ สัปดาห์ และแบ่งเวลาในการฟังสื่อประกอบการเรียน เช่น ซีดี วีซีดี เทป เพื่อความเข้าใจยิ่งขึ้น

ข.) เมื่อได้ศึกษาจนจบในแต่ละหัวข้อแล้วควรทำแบบฝึกหัดท้ายบทเรียนทันที เพื่อต่อย้ำและประเมินความรู้ที่ได้ศึกษาผ่านมา และการทำแบบฝึกหัด ควรอ่านคำสั่งและคำถามให้เข้าใจก่อน ว่าให้ทำอะไรบ้าง คำถามแต่ละข้อมีที่ประเด็นเพื่อจะได้ตอบได้ครบถ้วน

ค.) นักศึกษาควรศึกษาวิธีการ และวางแผนทำกิจกรรมภาคปฏิบัติเสริมความเข้าใจในบทเรียน เพื่อให้สามารถทำกิจกรรมควบคู่ไปกับการศึกษาบทเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ง.) เนื่องจากวิชาพระอภิธรรมศึกษาทุกชุดวิชา เป็นวิชาที่มุ่งอธิบายเพื่อประโยชน์แก่การนำไปปฏิบัติจึงขอให้นักศึกษาได้นำความรู้ที่ได้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ของตนสืบไป

๒. การประเมินผลตนเอง

ขอให้นักศึกษาทำแบบฝึกหัดและฝึกปฏิบัติ หลังจากศึกษาเอกสารการสอนโดยตลอดทั้งบทแล้ว เพื่อเป็นการประเมินตนเองว่า ได้รับความรู้เพิ่มขึ้นจากเดิมมากน้อยเพียงใด และมีความรู้อยู่ในระดับที่จะศึกษาบทต่อไปได้หรือไม่ ขอให้นักศึกษาพึงตระหนักว่า **การทำแบบฝึกหัดและแบบฝึกปฏิบัติด้วยความซื่อสัตย์ต่อตนเอง (เปิดหนังสือดูได้ แต่อย่าลอกกัน) เท่านั้นจึงจะได้ผล**

๓. การศึกษาเอกสารการสอน

นักศึกษาควรศึกษาเนื้อหาในแต่ละบทเรียนจากหนังสือจนจบก่อน และเมื่ออ่านรายละเอียดแต่ละบทจบแล้ว ก็ควรสรุป ทบทวน หรือจดบันทึกความเข้าใจของตนเองลงสมุดไว้ ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประเมินตนเองว่า มีความเข้าใจในสิ่งที่อ่านได้อย่างแท้จริง จากนั้นจึงเริ่มทำแบบประเมิน

ทำียบทเรียนต่อไป และหากยังมีเนื้อหาในบทเรียนใดที่นักศึกษายังไม่เข้าใจ ก็ควรรวบรวมคำถามเหล่านี้ไว้ เพื่อสอบถามกับพระอาจารย์ประจำชุดวิชาในภายหลัง

๔. การทำกิจกรรม

นักศึกษาควรบันทึกสาระสำคัญและทำกิจกรรมทุกอย่างที่ได้รับมอบหมาย เพราะกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นมากสำหรับการศึกษาในแต่ละชุดวิชา และควรทำกิจกรรมแต่ละกิจกรรมด้วยตนเอง

๕. การศึกษาบทเรียนผ่านทางการศึกษาธรรมะทางไกลและสื่อเสริมอื่นๆ

เนื่องจากการศึกษาธรรมะทางไกลผ่านดาวเทียม DMC Dhammakaya Media Center ปัจจุบันเป็น GBN Global Buddhist Network สถานีเพื่อทางพันธุกรรมและบรรลุมรรค ซึ่งดำเนินการโดยมูลนิธิศึกษาธรรมเพื่อสิ่งแวดล้อม เป็นสื่อที่มีการนำเสนอสาระความรู้ที่นำไปสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้อย่างแท้จริง จึงควรหาโอกาสรับชมและศึกษาเพิ่มเติม เพื่อเสริมความเข้าใจในหลักธรรมที่มี นอกเหนือจากบทเรียนในตำรา ได้ที่เว็บ DMC.tv หรือใน YouTube เช่น รายการ Case Study กฎแห่งกรรมเป็นต้น ที่จะช่วยตอกย้ำและทำความเข้าใจในหลักธรรมสำคัญ ๆ ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระรัตนตรัย การฝึกสมาธิ การสร้างบารมี และกฎแห่งกรรม เป็นต้น ในรูปแบบที่ผู้ชมสามารถนำมาปรับใช้ได้ทันที จึงเป็นรายการที่นักศึกษาควรหาโอกาสชมให้ได้อย่างสม่ำเสมอเป็นประจำ

๖. การประเมินผล

การศึกษาพระอภิธรรมศึกษาทุกชุดวิชา จะประเมินผลการเรียนของนักศึกษา จากคะแนนในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติควบคู่กันไป โดยมีคะแนนรวมทั้งสิ้น ๑๐๐ คะแนน ดังนี้

- ๑- แบบฝึกหัดและฝึกปฏิบัติที่นักศึกษาส่งกลับทุกครั้งในแต่ละเดือน ๖๐ คะแนน

นักศึกษาที่ส่งแบบฝึกหัดและแบบฝึกปฏิบัติอย่างเดียวโดยไม่มาสอบปลายภาค **ต้องได้คะแนนสุทธิ ๔๕ คะแนน จึงจะถือว่าสอบผ่าน**

- ๒- แบบทดสอบตอนปลายภาคเรียน **ต้องมาทดสอบที่สำนักเรียน ๔๐ คะแนน**

หากนักศึกษาส่งทั้งแบบฝึกหัดและแบบฝึกปฏิบัติทุกครั้งแต่คะแนนไม่ถึงเกณฑ์ที่ให้ไว้ นักศึกษาจะต้องมาสอบปลายภาคเรียนด้วย เมื่อรวมกับคะแนนสอบปลายภาคต้องได้ **คะแนนสุทธิ ๕๐ คะแนน จึงจะถือว่าสอบผ่าน**

๗. การรับใบประกาศนียบัตรประจำปีการศึกษา

๑. ผู้ที่ตอบแบบทดสอบได้ทุกครั้งจนครบตามจำนวนหลักสูตรจึงได้รับประกาศนียบัตรในปีสุดท้าย

แต่หากต้องการรับใบประกาศนียบัตรประจำปี ซึ่งโดยปกติจะมอบให้ผู้เรียนจบ ๒ ชั้นปีต่อ ๑ ใบ ให้ดำเนินการตามเงื่อนไขดังนี้

นักศึกษาต้องศึกษาจบหลักสูตรปี ๒ เป็นต้นไป **โดยต้องมาสอบปลายภาคเรียนในปีก่อนปีที่จะมารับด้วย** เช่น จะมาขอรับประกาศนียบัตรในปี ๒๕๕๐ ก็ต้องมาสอบหลักสูตรปี ๒ ในปี ๒๕๔๙

๘. รางวัลเสริมกำลังใจ

๑. สำหรับผู้ที่ปฏิบัติตามเงื่อนไขทั้งภาคทฤษฎีโดยผ่านแบบฝึกหัดประจำเดือนและมาสอบปลายภาคเรียน ตลอดจนทำกิจกรรมในภาคปฏิบัติได้ครบ และได้คะแนนรวมเป็นอันดับที่ ๑ – ๕ สามารถได้รับของที่ระลึกที่เนื่องด้วยพระรัตนตรัยเป็นเครื่องระลึกถึงความเพียรพยายามในการแสวงหาปัญญาบารมีอีกด้วย

๒. ผู้ที่เข้าเรียนในวันอาทิตย์สม่ำเสมอขาดเรียนไม่เกิน ๕ ครั้ง จะได้รับของที่ระลึกตามลำดับที่ ๑ – ๓

“ขอให้นักศึกษาประสบโชคดีและมีความสุขในการศึกษาธรรมะทุกท่านเทอญฯ”

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

(พระไตรปิฎก เล่ม/ข้อ/หน้า) , อรรถกถาและฎีกา เล่ม/หน้า)

คัมภีร์ที่ใช้อ้างอิงในที่นี้ใช้ พระไตรปิฎกที่มีอรรถกถาอยู่รวมเล่มเดียวกัน ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (มก.) เล่มแปลภาษาไทย ตัวย่อจะมีเพียง เล่ม/หน้า หากมีอรรถกถาด้วยก็จะเพิ่มตัว **อ.** ต่อด้วย หากเป็นฉบับภาษาไทยหรือบาลีก็จะวงเล็บด้วย แล้วจึงตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่างเช่น **วิ.มหาวิ.(บาลี)** ถ้ามีอรรถกถาก็จะเป็น **วิ.มหาวิ.อ.(ไทย)** หมายถึง **วินัยปิฎก มหาวีถังค์ อรรถกถา สมันตปาสาทิกา** ฉบับแปลภาษาไทย

หากใช้คัมภีร์อื่นนอกจากฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ก็จะระบุที่มาให้ชัดเจนเฉพาะเล่มไป เช่น สารตถ.(ฎีกาวินัย) 1/23 หมายถึง ฎีกาพระวินัย ชื่อสารตถที่ป็น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหาวิ.	วินัยปิฎก มหาวีถังค์
วิ.ภิกขุณี.	วินัยปิฎก ภิกขุณีวิถังค์
วิ.มหา.	วินัยปิฎก มหาวรรค
วิ.จุฬ.	วินัยปิฎก จุฬวรรค
วิ.ป.	วินัยปิฎก ปริวารวรรค

ชื่อย่อตัวหน้าพระวินัยคือ วิ. บางแห่งใช้ วินย. พระวินัยมีอรรถกถาชื่อ สมันตปาสาทิกา

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
ที.มหา.	ทีฆนิกาย มหาวรรค
ที.ปา	ทีฆนิกาย ปาฎีกาวรรค
	ทีฆนิกายมีอรรถกถาชื่อ สุมังคลวิลาสินี
ม.ม.	มัชฌิมนิกาย มูลปัณฑาสกั
ม.ม.	มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณฑาสกั
ม.อุ.	มัชฌิมนิกาย อุपरิปัณฑาสกั
	มัชฌิมนิกายมีอรรถกถาชื่อ ปปัญจสุทนี

ส.ส.	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค		
ส.นิ.	สังยุตตนิกาย	นินทานวรรค		
ส.ข.	สังยุตตนิกาย	ชั้นธวรรค		
ส.สพ.	สังยุตตนิกาย	สพายนวรรค		
ส.มหา.	สังยุตตนิกาย	มหาวรรค		
อง.เอกก.	อังคุตตรนิกาย	เอกกนิบาต	อง.สตุตก.	อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
อง.ทุก.	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	อง.อภุจก.	อังคุตตรนิกาย อภุจกนิบาต
อง.ติก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	อง.นวก.	อังคุตตรนิกาย นวกนิบาต
อง.จตุกก.	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	อง.ทสก.	อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
อง.ปญจก.	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	อง.เอกาทสก.	อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต
อง.ฉกุก.	อังคุตตรนิกาย	ฉกุกนิบาต		
ช.ช.	ชุททนิกาย	ชุททปาฐะ	ช.เถรี.	ชุททนิกาย เถรีคาถา
ช.ธ.	ชุททนิกาย	ธรรมบท	ช.ชา.	ชุททนิกาย ชาดก
ช.อุ.	ชุททนิกาย	อุทาน	ช.ม.	ชุททนิกาย มหานิเทศ
ช.อิติ.	ชุททนิกาย	อิติวุตตกะ	ช.จุฬ.	ชุททนิกาย จุฬนิเทศ
ช.สุ.	ชุททนิกาย	สุตตนิบาต	ช.ป.	ชุททนิกาย ปฐีสัมภิตามวรรค
ช.วิ.	ชุททนิกาย	วิมานวัตถุ	ช.อป.	ชุททนิกาย อปทาน
ช.เป.	ชุททนิกาย	เปตวัตถุ	ช.พทุธ.	ชุททนิกาย พทุธวงศ์
ช.เถร.	ชุททนิกาย	เถรคาถา	ช.จริยา	ชุททนิกาย จริยาปิฎก

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ส.	อภิธรรมปิฎก	ธรรมสังคณี	บางแห่งใช้ชื่อย่อเป็น อภิ.ธ.
อภิ.วิ.	อภิธรรมปิฎก	วิมังค์	
อภิ.ธา.	อภิธรรมปิฎก	ธาตุกถา	
อภิ.ปุ.	อภิธรรมปิฎก	บุคคลบัญญัติ	
อภิ.ก.	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ	
อภิ.ย.	อภิธรรมปิฎก	ยมก	
อภิ.ป.	อภิธรรมปิฎก	ปฏิฐาน	

คัมภีร์อรรถกถาอื่น ๆ

วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมรรค
มิลินฺท.	มิลินฺทปัญญา
เนตฺติ.	เนตฺติปกรณ

คัมภีร์ฎีกา

มฺงคฺล.	มฺงคฺลตฺถปิณี
วชิร.	วชิรพฺพุทฺธิ
สํารตฺถ.	สํารตฺถปิณี
วิมตฺติ.	วิมตฺติวิโนทนี
กฺงฺขา.ฎีกา.	กํงฺขาวิตรณฎีกา
กฺงฺขา.นวฎีกา.	กํงฺขาวิตรณอภินวฎีกา
ที.ฎีกา.	ทีฆนิกาย ฎีกา
สี.ฎีกา.	สีลขันธ์วรรค อภินวฎีกา
ม.ฎีกา.	มัจฉิมนิกาย ฎีกา
ลํ.ฎีกา.	ลํยุตตนิกาย ฎีกา
อํ.ฎีกา.	อํงคฺตฺตรนิกาย ฎีกา
วิสุทฺธิ.ฎีกา	วิสุทฺธิมรรค มหาฎีกา(ปรมตฺถมัญจฺสุสา)
มณฺนิมณฺจฺช.	มณฺนิสารมัญจฺสุสา
ชฺุทฺท.ฎีกา.	ชฺุทฺทลิกษาฎีกา

สารบัญ

คำนำ

วิธีการศึกษา

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

	หน้า
บทที่ ๑ กายในกายวิทยา	1-69
๑. ความหมายของกายในกายวิทยา.....	2
๒. นานาสงสัยเกี่ยวกับกายในกายวิทยา.....	3
๓. จุดประสงค์ของการศึกษาวิชา “กายในกายวิทยา”	7
๔. คุณสมบัติของกายในกาย.....	9
๕. ประเภทของกายในกาย.....	10
ดวงธรรม	14-67
กายในกายนี้มีที่มา	14
วิธีปฏิบัติให้รู้-เห็นธรรม.....	16
ดวงศีล ดวงสมาธิ ดวงปัญญา ดวงวิมุตติ ดวงวิมุตติญาณทัสสนะ.....	19-25
องค์ประกอบของดวงธรรม.....	26
กายมนุษย์ละเอียด.....	28
กายทิพย์.....	35
กายรูปพรหม.....	39
กายอรูปพรหม.....	44
กายธรรมโคตรภู.....	48
กายธรรมพระโสดาบัน.....	54
กายธรรมพระสกทาคามี.....	57

กายกรรมพระอนาคามี.....	60
กายกรรมพระอรหันต์.....	64
ภาพประกอบดวงและ ๑๘ กาย.....	67
๖. การละกิลีสประจำกาย.....	68
บทพิสุจน์เรื่อง กายในกาย.....	70
ข้อมูลเสริมความรู้.....	96
บทที่ ๒ รูปปรมัตถ์คืออะไร	115-120
๑. ความหมาย.....	115
๒. โครงสร้างรูปปรมัตถ์.....	117
บทที่ ๓ ประเภทของรูปในกาย.....	121-159
๑. กลุ่มรูปที่มีสภาวะรองรับ ๑๘	124
๑. มหาภูตรูป ๔	124
๒. ปสาทรูป ๕.....	131
๓. วิสยรูป ๗ หรือ โคจรรูป ๔.....	136
๔. ภาวรูป ๒.....	139
๕. หทัยรูป.....	143
๖. ชีวิตรูป.....	146
๗. อาหารชรูป.....	147
๒. กลุ่มรูปที่ไม่มีสภาวะรองรับ ๑๐.....	151
๑. ปริจเฉทรูป ๑.....	151
๒. วิญญัตติรูป ๒.....	152
๓. วิการรูป ๓.....	153
๔. ลักษณะรูป ๔.....	154
บทที่ ๔ การจำแนกรูป.....	160-167
๑. ชื่อรูปตามสภาวะ ๘ ชื่อ	161

๒. รูป ๒๘ จำแนกเป็นคู่ ๑๑ คู่	162
ข้อมูลเสริมความรู้เรื่องปริมาณรูป.....	167
บทที่ ๕ สมภูฐานของรูป.....	170-186
๑. กรรมสมภูฐาน.....	172
รูปที่เกิดจากกรรม.....	173
๒. จิตสมภูฐาน.....	176
๒.๑. รูปที่เกิดจากจิตมี ๗ ชนิด.....	178
๓. อุตสมภูฐาน.....	182
๔. อาหารสมภูฐาน.....	184
การดูแลสุขภาพกายด้วยพระอภิธรรมบำบัด.....	187
บทที่ ๖ หมวดหมู่ของรูป.....	190-213
๑. หมู่รูปที่เกิดจากกรรม ๙ หมู่.....	194
ข้อมูลเสริมความรู้.....	198
๒. หมู่รูปที่เกิดจากจิต ๖ หมู่.....	201
๓. หมู่รูปที่เกิดจากอตุ ๔ หมู่.....	207
๔. หมู่รูปที่เกิดจากอาหาร ๒ หมู่.....	211
บทที่ ๗ การเกิดดับของรูป.....	214-234
๑. รูปที่เกิดในภุมิ.....	216
แผนภาพแสดงรูปที่เกิดในภุมิต่าง ๆ.....	217
๒. รูปเกิดในกาล.....	220
๓. รูปเกิดในกำเนิด.....	223
๔. ความดับของรูป.....	230

บรรณานุกรม
ภายในกาย และรูปปรมัตถ์

พระภิกษุญาณวชิรญาณ (เผด็จ ทตฺตชีโวภิกขุ). **เห็นธรรม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประติพัทธ์
พระญาณธชะ (แลดิสยาตอ) **อภิมมัตถสังคหะ และ ปรมัตถที่ปนี**. แปลโดย พระคันธ-
สาราภินวงศ์ กรุงเทพฯ : ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท, ครั้งที่ 1 มกราคม 2546
สัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ปริจเจทที่ ๖ รูปปรมัตถ์** กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ครั้งที่ 5 มกราคม 2538
ทวี ผลสมภาพ, ผู้เรียบเรียง. **ปรัชญาอภิธรรม** กรุงเทพฯ : กิ่งจันทร์การพิมพ์.
มหาวิทยาลัยรามคำแหง คณะมนุษยศาสตร์. 20 มิถุนายน 2526